

Nr 204.

Av herr **Liljedahl**, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition, nr 57, med förslag till strafflag för krigsmakten m. m.

I skrivelse den 1 juni 1901 anhöll riksdagen bland annat, att Kungl. Maj:t täcktes anbefalla, att vid den förestående revisionen av krigslagarna måtte tagas under omprövning, huruvida icke ifrågavarande lagstiftnings karaktär av undantagslagstiftning måtte tydligt framhävas.

Enligt det statsrådsprotokoll av den 18 juli 1813, som bilagts den kungl. propositionen nr 57 vid innevarande riksdag angående ny strafflag för krigsmakten, anförde chefen för justitiedepartementet statsrådet Sandström de skäl, som tala för att den personal, som hör till krigsmaktens reserver, endast under den tid, då den fullgör sin tjänstgöringsskyldighet, bör lyda under strafflagen för krigsmakten. Sålunda heter det i nämnda motivering följande (sid. 117): »Något militärt intresse synes i allmänhet icke kräva, att nämnda personal lyder under krigslagarna vid andra tillfällen, än då den tjänstgör vid krigsmakten eller eljest skall fullgöra något militärt åliggande». I samma riktning uttalar sig nuvarande justitieministern å sid. 415. Denna uppfattning synes mig vara fullt riktig, och den har trots statsrådet Mörckes avstyrkande inom lagrådet, där han som överste deltog i lagförslagets granskning, fått uttryck i nu föreliggande förslag till strafflag för krigsmakten.

Det synes mig dock vara klart och konsekvent, att den ovan uttalade principen, att krigsmaktens reservpersonal ej bör stå under krigslagarna, när den befinner sig utanför sfären av sin militära tillvaro, även blir tillämpad å *alla krigsmän*.

Disciplinen är krigsmaktens levande ande, och den måste vara stark och sund. Därför böra de sjuka punkter, som ännu ömma för ett otillbörligt tryck från överordnade, avlägsnas. Dit höra alla sådana

åtgärder, som de med bestraffningsrätt utrustade militära befälhavarna eller krigsdomstolarna kunna tillgripa för att *utanför* den militära tjänsten eller vad därmed står i direkt samband beröva svenska medborgare någon eller några av deras lagliga rättigheter. Bakom detta tryck, som motverkar disciplinens krav på ett gott förhållande mellan över- och underordnade, ligger vanligen en mycket stor okunnighet i sociala och politiska ämnen, vilken kan förläda en befälhavare att kanske i god tro anse sig vara kallad att i en viss riktning och med hjälp av den bestraffningsrätt, han äger, påverka det sociala och politiska livet. Som militärchef har han dock ingen annan uppgift än sin militära, och hans otillbörliga inblandning i underlydandes politiska åsikter och uppträdande utanför tjänsten är en rättskränkning. En militärchef har i det fallet endast att efterse, att ingen som hälst politik bedrivs av hans underlydande *i tjänsten*, och därför bör han också själv föregå med gott exempel.

Den disciplin, som skall hålla provet i krigets dagar, måste grundfästas i fredens. Det kan ej ske på någon annan väg än den sant mänskliga, där ömsesidigt förtroende utgör det eftersträfvansvärda målet. Uppsättes *fruktan* för förmannen såsom mål istället för *aktningen* för honom, så är därmed ett grundskott satt i det disciplinens hällberg, varpå krigsmakten bör vila. Till denna aktning, som möjliggör ömsesidigt förtroende och disciplinär enhet mellan trupp och befäl, hör i första och sista hand förmannens personliga sätt mot de underlydande, hans rättvisa och godhet eller med ett ord hans blick för *människan* i den underlydande. Ur människan framgår medborgaren och ur medborgaren soldaten. Skall vår krigsmakt kunna bliva vad den bör bliva, så måste den giva utrymme även åt mänskliga rättigheter och medborgerliga intressen, icke utrymme *inom* sig i större utsträckning än att den fulla politiska neutraliteten där upprätthålles, men däremot obegränsat utrymme *vid sidan* av sitt militära område åt nämnda rättigheter och intressen. En officer och underofficer stå in i gränad ålder i aktiv militärtjänst, och de kunna lika litet som andra människor leva isolerade mitt i det nutida samhället med dess alltmer framträdande sociala ansvarskänsla utan att förlora sig själva som personligheter. Armén och marinen ha genom den allmänna värnplikens utsträckta tillämpning blivit en medborgarmakt på den mest breda bas, så att befälet numera icke kan leva i någon fariseisk ständisole-ring utan måste förstå de tänkesätt, som bära tiden framåt.

Det brukar mot den tankegång, jag här antytt, hävdas, att officeren och underofficeren ej böra syssla med sociala och politiska

frågor. En militär befälhavare möter dock varje år den sociala frågan, då han tar befäl över sin trupp. Han ser några bleka ynglingar i ledet och kan ana sig till deras hem- och yrkesförhållanden. Han ser hur uppenbar eller hemlig last gått över de unga anletsdragen och hör vid första rasten under en marsch hjärtskärande svordomar. Nykterhetsfrågan, sedlighetsfrågan, alla det sociala lidandets många problem stå som skuggor med i ledet bland hans soldater. Han skulle äga ett stenhjärta, om han ej kände, hur samhället i mycket är det levande försvarets fiende, och därmed blir han socialt besjälad. Fackmannen får ej döda människan och medborgaren i honom. Han vet, att hans trupp vid en mobilisering huvudsakligen kommer att bestå av *kroppsarbetare*, och att därför allt, som kan sedligt, intellektuellt och ofta även ekonomiskt höja denna samhällsklass, ökar hans och hans soldaters utsikter att med framgång värna hem och härd, om kriget kommer. Han kan icke fatta den politiska åskådning, vilken låter soldatmaterialet skadas i osunda fabriker och mörka, fuktiga gruvor genom en onaturligt lång arbetsdag. Därmed intar en sådan officer eller underofficer sin givna plats i den socialpolitiska kampen. Han kan ej ingå allians med dem, som trots allt vackert programtal om ett starkt försvar arbeta på att försvaga den levande trupp, som skall värna landet i farans stund.

Officeren och i likhet med honom all vid krigsmakten fast anställd personal måste sålunda äga full medborgerlig rörelsefrihet utanför sin militära verksamhet och vad därmed står i direkt samband. Han bör äga samma medborgerliga rättigheter som andra myndiga samhällsmedlemmar. Men därav måste följä, att han gives samma lagliga skydd och ansvar som dessa andra. Han bör liksom de ställas under *allmän lag* i fråga om sin sociala och politiska verksamhet, när den bedrivs utanför tjänsten. Då först blir han oåtkomlig för den storpolitiska anda, hvilken i kraft av den militära bestraffningsrätten kan giva en regering eller en regementschef motiv till ett ingripande i den helt och hållet civila verksamhet, som en underlydande bedriver såsom föredrags-hållare, riksdagsman, riksdagsmannakandidat, landstingsman, landstingsmannakandidat o. s. v. De nuvarande förhållandena äro olidliga och böra ej längre bestå. Den underlydande behöver blott i ett föredrag yttra — såsom ett inträffat fall visat — att officerare böra föregå de värnpliktige med gott exempel genom att ej medtaga spritdrycker under fälttjänstövningar samt relatera en sann händelse, som visar, att detta bruk kan leda till onykterhet bland befälet, eller med stöd av flera aktstycken relatera ett krigshistoriskt exempel på faran av alkohol-

bruk i krig, såsom den ryska flottans beskjutande av de värnlösa fiskarbåtarna vid Doggersbank år 1904, för att detta kan giva en fanatisk »militarist» anledning att i »officersärans» namn avsända en anmälan med yrkande av straff till den myndighet, som har bestraffningsrätt över den föredragshållande officeren. Anmälan kan då leda till ett arreststraff eller ett offentligt brännmärkande genom en i pressen publicerad tjänsteskrivelse om »oanständigt uppförande». Så godtyckligt kan förfarandet bliva och är det tack vare den bestämmelsen, att en militär även utom tjänsten eller vad därmed har direkt samband står under krigslagarna.

Det innebär ur rättslig synpunkt en abnormitet, att personer, som ej äro villkorligt dömda, skola i 30 år varje dag stå under en särskild undantagslagstiftning, vilken gör dem fågelfria i de politiska smädelsernas jakt efter oliktankandes goda namn och rykte.

Givetvis kräver den här avgivna synpunkten, att den kungl. propositionens § 97 i strafflag för krigsmakten, motsvarande § 102 i den nuvarande lagen, helt och hållet borttages. Det är en gummiparagraf, som kan uttänjas till att betjäna nästan vilket godtycke som helst. I den mån den avser att komma åt verkligt moraliska brott, såsom fylleri, oljud m. m. å allmän plats utanför krigsmaktens område, begångna av civilklädda militärer, bör nämnda paragraf kunna fullt ersättas av vad allmän lag stadgar för dylika brott. Det ligger ju ännu mer i det civila samhällets intresse att upprätthålla allmän ordning inom dess rayon än det kan intressera krigsmakten. För denna förefinnes det egna intresset företrädesvis när den brottslige är iklädd tjänstedräkt, i vilket fall han bör lyda under krigslagarna även då han uppträder utanför tjänsten. I övrigt hänvisas till vad herr *Karl Staaff* i denna punkt yttrat å sid. 264 i andra delen av det betänkande, som 1901 års krigslagstiftningskommitté avgivit.

Strävandena att behålla det aktiva militärbefälet under krigslagarna även i det civila livet och civila arbetet utgå icke från krigslydnadens nödvändighet, icke från några som helst *verkligt militära* krav utan från tendenser, vilka otillbörligt söka lägga under sig social och politisk mark, där den militära lagskipningen icke kan utföra det kulturarbete, som fordras, utan tvärtom lätt tar formen och andan av kulturfientlighet. Det sker under den skyddande förklädnaden av förmansskapets upprätthållande och grundfästandet av det militära kamratskapet med dess specifika hedersbegrepp. Sålunda yttra — givetvis i god tro — justitierådet Svedelius och överste Mörcke i sin reservation mot lagrådet, när de yrka på att även reservbefälet i dess civila arbete

ställes under krigslagarna, följande (sid. 334): »Då en reservofficer skulle vara krigsman endast under tjänstgöring eller då han eljest är iförd uniform, följer härav, att endast under sådana förhållanden bestämmelserna om 'förförman' med dess motsats 'underordnad' skulle vara för honom gällande. Han skulle sålunda visserligen tillhöra ett visst regemente och äga militär grad och titel, men regementets chef skulle icke vara hans förförman i militär mening och han skulle i förhållande till sina regementskamrater på stat intaga en av militära hänsyn fullkomligt obunden ställning.»

En sådan argumentering synes mig ej vara hållbar. Förhållandet mellan över- och underordnade liksom mellan förförman och underlydande är fastställt i §§ 2 och 3 av föreliggande lagförslag och avser att fylla tjänstens behov av en klar fixering i fråga om dessa begrepp. Men utanför tjänsten och vad därtill hör, föreligger ej detta behov utom då vederbörande bära tjänstedräkt. Om exempelvis krigsman under tiden mellan infanteriets vapenövningar, då han icke är inkallad till tjänstgöring men skyldig att insända en viss anmälan, så föreligger, om han försummar detta, ett tjänstefel, ehuru han icke är inkallad till tjänstgöring. Han bör även då kunna ställas till ansvar enligt krigslagarna. Men om han vare sig mellan vapenövningarna eller under desamma på permissionstid och civilklädd begår mitt i det *civila* samhället en handling, som kan anses åtalvärd, så finnes intet som helst skäl för att en *militär* domstol eller myndighet skall taga den saken om hand. Militära domstolar och myndigheter bära syssla med militära mål och civila domstolar med civila. Det större utrymme, som den i propositionen nr 57 föreslagna sammansättningen av krigsdomstolar tillerkänner det juridiska elementet liksom den föreslagna skyldigheten för regementschefen att inhämta auditörens åsikt, innan han ålägger ett straff, upphäva icke den här betonade principen.

§ 22 av det kungl. lagförslaget upptager bland arrestformer även *sträng arrest*, ehuru i något mildrad form och med minskat tillämpningsområde. För dess bibehållande har lagrådet uttalat sig enhälligt efter framställning av överste Mörcke och sedan arméfördelningscheferna samt regements- och kårcheferna sammanträtt med lagrådet. Av 59 bland krigsbefälet uttalade sig samtliga, som yttrade sig inför lagrådet eller efter sammanträdet avgåvo sitt yttrande, tillsammans 58, för den stränga arrestens bibehållande (sid. 351), och inför denna enhälliga opinion ansåg sig lagrådet ej kunna annat än tillstyrka nämnda arrest-

*Sträng
arrest.*

forms bibehållande. Tre ledamöter av den för lagförslagets omarbete tillsatta kommittén, däribland nuvarande chefen för generalstabens, hava däremot uttalat sig för ett fullständigt avskaffande av den stränga arresten. Av de myndigheter, som yttrat sig över förslaget, ha en arméfördelningschef och en regementschef anslutit sig till samma åsikt, medan det övertvägande antalet av de militära myndigheter, liksom även krigshovrätten, ansett berörda straffart nödvändig för disciplinens upprätthållande.

Av medicinalstyrelsen har uttalats, att den icke hade sig bekant något fall, där permanent skada för hälsa uppstått genom användande av den stränga arresten, men någon grundligare utredning av frågan har icke verkställts i vårt land såsom skett i Tyskland (sid. 419).

Under år 1911 utgjorde antalet ådömda straff af sträng arrest ej mindre än 4,062 mot 5,682 av vaktarrest (sid. 420). I denna statistik jämte vad det döljer och knappast i hälsoskålet synes mig ligga en avgörande anvisning om behovet av en humanare grundsyn på det militära straffsystemet. Den stränga arresten är ett avsevärt svårare straff, betonar statsrådet Hasselroth (sid. 421), än den vanliga vaktarresten, och han föreslår dess begränsning till fall av »synnerlig råhet eller grovt trots mot gällande ordning».

De flesta förseelser av militär ungdom bero just av dess egenkap av *ungdom*. Bristande uppfostran i hemmet och militärbefällets oförmåga eller olust att på ett pedagogiskt sätt taga hand om det unga manskapet äro grundorsakerna till bestraffningarna vid krigsmakten. Den unge behöver ledning av en allvarlig vän i sitt befäl. Finns det i förmannen ej mer än en utsägare av kommandoord, så blir den vapenföra ungdomens sämre element lämnade vind för våg. De många ådömda straffen av sträng arrest torde nog i en del fall röja ett befällets främlingskap inför den uppfostrargärning, som tillkommer varje befälhavare, då han har ung trupp under sig. En korpral eller beväring begår ett fel, t. ex. olovligt undanhållande eller onykterhet, förhör anställes, den skyldige erkänner, får sin dom och buras in — allt snabb expedition. Men hur lätt expedieras ej hans moraliska människa genom detta summariska förfarande! Istället borde man icke blott förhöra, d. v. s. utreda förseelsen, och bestraffa den såsom nu sker, utan också kärleksfullt försöka hjälpa den felande in på en bättre väg. Statsrådet Mörcke påpekar (sid. 347) hur särskilt inom skeppsgossekåren, där sträng arrest på grund av underårigheten ej får användas utan måste förvandlas till vaktarrest, »talrika exempel kunna hämtas på befällets maktlöshet att hålla ordning, då kännbara straff saknas». Men med den stora förmå-

nen att få leva med ungdomen som en folkhögskolelärare med sina elever och lära dem genom eget föredöme att kunna glädjas åt livet på ett rent sätt står icke befälet maktlöst. Anser man däremot, såsom flottans myndigheter göra enligt avgivna yttranden, som i bilagor åtföljde andra kammarens andra tillfälliga utskotts utlåtande nr 8 vid 1913 års riksdag, att livet ombord för de vuxna matroserna ej kan erhålla omväxling och glädje utan öl och att sålunda skeppsgossarna, även om de ej tilldelas öl såsom minderåriga, med nödvändighet få sin uppfostran lagd efter en sådan andemening, som den de sjömilitära yttrandena angiva, så är därmed ett odugligt uppfostringssystem ställt i en blyxtbelysning, som ingen kritik kan göra skarpare än dessa militära utlåtanden själva genom sitt försvar av detsamma. Fylleriförseelserna inom armén och marinen, både de bestraffade och de obestrafade, som befälet ej får kännedom om, torde vara den vanligaste orsaken till disciplinära brott. Om vederbörande befäl på ett mänskligt sätt tar sig an den felande och genom strängt allvar söker leda honom in på en rätt väg, så skola straff mera sällan behöva tillgripas. Borttagandet av sträng arrest betyder, att befälet måste mer lita till sin personliga makt än brutala straffmetoder.

Det är *frihetens förlust*, som bör vara lidandet i ett arreststraff, och vad därutöver är synes mig kunna betecknas som en bestial rest av forna tiders tortyr. Mörkret i den stränga arresten hör ihop med mörkret i den hedendom, som vill öga för öga och tand för tand. Vål kan det inträffa inom krigsmakten fall av sällsynt råhet och grova subordination brott, men en längre tids förlust av friheten genom vaktarrest torde i allmänhet verka kännbart, om vederbörande befäl under arresttiden och efter straffets utstående allvarligt talar med den felande, så att han verkligen lär sig *moraliskt känna* brottets art. Ett ord ur ett hjärta finner ofta dörren till ett annat, är den ock hårt tillsluten. Där befälet ej är vuxet sin uppgift i detta hänseende, bör regementspastorn åläggas att handhava arrestantens själavård.

Av § 95 framgår, att *svordomar* vid samlad trupp endast under gudstjänst liksom inför krigsdomstol leda till straffpåföljd. Denna begränsning i fråga om förbud mot svordomars användande under tjänstgöring vid trupp häntyder på, att det inom krigsmakten får finnas en söndagsmoral och en vardagsmoral. En dylik uppdelning är stridande mot moralens väsen, som till sin grund är enhetligt och reagerar mot allt moraliskt skenväsen. Svordomar böra förbjudas under all militär

*Straffpå-
följd för
användande
av svor-
domar.*

tjänsteutövning. Det är på tiden att vi i strafflagen för krigsmakten återupptaga den tanke, som redan Gustaf II Adolf insatte i sina berömda krigsartiklar av år 1621, där det i artikeln 4 heter: *Allt Guds namns missbruk med sveriande och bannande skall vara förbudt.*

*Placering
vid krigs-
domstol.*

I förslag till lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes bestämmer § 31, att i krigsrätt liksom i krigsöverdomstol de militära ledamöterna skola sitta till höger och civil ledamot till vänster om ordföranden. Denna placeringsbestämmelse är ju av föga vikt, ty huvudsaken är väl, att man får en stol att sitta på under en lång rättegång och att den placeras så, att bisittarna kunna tydligt följa förhandlingarna. Men då man kanske inom militära kretsar kan komma att fästa stort avseende vid placeringen och då regeringsförslaget genom bestämmelsen för densamma tydligen vill fastslå en viss princip, nämligen den att det militära bör äga företräde framför det civila i fråga om *rätten* vid en krigsrätt så torde en analys av själva begreppet »krigsrätt» giva en ledning även för placeringen. Begreppet i fråga består ju av de tvenne orden »krig» och »rätt», där de militära ledamöterna i krigsrätten representera *kriget* och hänsynen till dess krav, medan de civila ledamöterna representera *rätten*. Frågan blir då, om kriget bör gå framför rätten eller tvärtom. Beträffande en fältskyssrätt kan placeringsfrågan vara svår att besvara, men i fred synes det mig vara självklart, att rätten bör vara det primära även i den symboliska form, som nämnda placering innebär, så vida man anser sig böra hålla på denna symbol och ej föredrar att slopa all bestämmelse om placeringen. Då de militära ledamöterna genom sitt större antal i en fältskyssrätt få sina intressen tillräckligt representerade, torde den civile ledamotens placering till höger om ordföranden böra i någon mån motväga denna övervikt så långt en dylik symbol kan uttrycka en rättstanke. I en krigsdomstol under fredens dagar bör det vara självklart, att det juridiska elementet både innehar ordförandeplatsen och placeras till höger om densamma. Militärens dominerande plats är *icke* i en rättssal utan på exercisfältet.

*Rätt att
tillsäga
arrest.*

Samma lagförslag stadgar i § 97, att förman äger rätt tillsäga förvarsarrest under där angivna omständigheter. Åtgärden är ofta nödvändig, särskilt vid fall av onykterhet, men kan missbrukas, om

förmannen är en s. k. lynnesperson, vilken sällan äger förmåga att i kritiska fall lugnt överväga innebörden av en förseelse. Sålunda har nyligen ett, enligt uppgift i pressen, typiskt fall inträffat i Västergötland. En värnpliktig gick på post och stod en stund inne i postkuren för att enligt egen uppgift läsa på den där anslagna postinstruktionen. En förman passerade förbi och ansåg, att posten betraktade ett bollspel genom en i postkuren befintlig glugg. Arrestering verkställdes omedelbart. En tidning, som mottagit en klandrande skrivelse, riktad mot förmannen, tillsände denne nämnda aktstycke för att giva honom tillfälle till en förklaring eller dementi. Men tidningens redaktör erhöll ett synnerligen ohövlit svar på sin taktfulla hänvändelse, vilket tydligt visade, att förmannen var en lynnesperson och vid arresteringen handlat såsom sådan.

Visserligen innebär förvarsarrest intet juridiskt straff, men det är dock ett straff genom att handlingen kan skada den arresterades anseende och alltid skaffar honom ett personligt lidande. Av vikt synes mig därför vara, att en viss straffpåföljd erhålles som motvikt till arresteringsrättens missbruk.

I anledning av vad jag sålunda anfört hemställes,

att riksdagen måtte i det framlagda förslaget till strafflag för krigsmakten vidtaga följande ändringar:

att orden »Under denna lag lyda» i början av 6 § i förslaget till strafflag för krigsmakten ändras till »Under — — lyda vid tjänstens utövning, i vad som angår tjänsten och då tjänstedräkt bäres»;

att alla bestämmelser om sträng arrest utgå ur lagförslaget;

att § 95 i förslaget till strafflag för krigsmakten erhåller följande tillägg» — — sägs.

En var, som under tjänsteutövning använder svordomar, dömes till disciplinstraff»;

att § 97 i förslaget till strafflag för krigsmakten utgår;

att § 31 i förslaget till lag om krigsdomstolar och rättegången därstädes ändras så, att uttrycken »till höger» och »till vänster» byta plats, samt att föreskriften om civil ledamots plats sättes framför den om de militära ledamöternas;

att § 97 i sistnämnda lagförslag kompletteras med en bestämmelse om straffpåföljd (disciplinstraff) för missbruk av rätten att tillsäga förvaringsarrest.

Stockholm den 7 juni 1914.

Ernst Liljedahl.
